

Keleti őrhelyek

A Barátok temploma a főváros közepén áll. A magyar római katolikusok legkeletibb templomáról már az ezerháromszázas évek elején említést tesznek a korabeli okiratok egy időben a Dimbovita meg egy nálánál is kisebb folyócskák mentén létesült első településekkel. A Kelet- és Nyugat-Európát összekötő szárazföldi kereskedelmi útvonalak találkoztak itt, vásár- és pihenőhely volt. Itt találtak új gazdákra a Kis-Ázsiából hozott selyem, fű- és illatszerek, itt pihentek meg, gyűjtöttek erőt újabb utakra a vándorkereskedők. A Fekete-tengert is innen érték el legkönnyebben a Havaselvén át déli irányba igyekvő kalmárok.

Nagy Lajos magyar királynak egy 1358-as rendelete nyomán a később várossá fejlődő vásárhelyre (Bukarest alapítási éve 1459) telepedett raguzai Pasquale de Restis igen élénk kereskedést bonyolított le brassói és szebeni magyar kereskedőkkel. Az örökmozgó vásárosok, viszonteladók és letelepedett lakosok lelki szükségleteinek kielégítésére építettek ide 1321-ben egy római katolikus fatemplomot, ahol misszionárius barátok nyújtottak lelki vigaszt, adtak biztatást a csüggedőknek, mindazoknak, akik felkeresték Isten hajlékát. Persze ezt a szent hajlékot is elérte a fatemplomok sorsa: hol a tűz kapott bele, hol meg a megáradt folyócska tett kárt benne. De az adományozók nagylelkűségéből a leégett vagy elsodort helyett mindig új templom épült. Szébb és nagyobb az előbbinél. 1686-ban kőtemplomot emelnek a fából összeróttak helyén. Ezt meg a földrengés döntötte romba. Az 1716-ban újjáépített templom mellé már tornyot is emeltek azzal a feltétellel, hogy „ne legyen túl magas, nehogy a törökök haragra gerjedjenek miatta”.

Bukarest a XV. században – kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően – lendületesen fejlődő város lett. A századok folyamán igencsak váltották egymást errefelé a gazdák, s velük együtt a lakosság nemzetiségi összetétele is módosult. Románok, görögök, törökök, olaszok, németek, magyarok, lengyelek, bolgárok... kerestek megélhetést, boldogulást e kavargó vásárhelyen, alakuló-gyara-

ANISZI KÁLMÁN (1939) író, publicista, ny. egyetemi oktató. Bihar megyében, Magyarakacucson született. 1985–90 között a *Korunk* folyóirat szerkesztője. 1990 óta él Magyarországon, 2000-től a *Kapu* főmunkatársa. Legújabb kötete: *Kényszerű társbérlet* (esszék, 2017).

podó városban, és találtak lelki vigaszt, megnyugvást kisdéd templomában a római katolikus hitűek. Hetedfél század viszontagságai után ma a bukaresti római katolikus Barátok templomában román, német és magyar nyelven folyik a mise – eltérő gyakorisággal.

Bukarest egész római katolikus magyar lakossága ehhez a templomhoz tartozik, meséli F. B. káplán. Hozzávetőleg háromezer hívő. Legalábbis ennyiről tudunk bizonyosan. A sors különös játéka folytán, az egykori Nagy-Magyarország egész területéről sereglettek ide az emberek. Legtöbben Erdélyből jöttek, de érkeztek Felvidékről, Kárpátaljáról, a Bánságból, a Vajdaságból, még Burgenlandból is.

A Balkán etnikailag erősen kevert világ. És minél tarkább a tömeg, annál nehezebb foglalkozni vele. Még akkor is, ha egy nyelvet beszélnek, egyazon etnikumhoz tartoznak egyedei. Bizony nem könnyű pasztoráció! Ráadásul diaszpóra.

Most, hogy immár a fővárosnak is van telefonkönyve, kijegyzetelem a magyar neveket – meséli a káplán –, és a római katolikusokat felkeresem otthonukban. Így szerzek tudomást a be nem jelentkezett hívekről. Persze vannak, akik visszautasítanak, de nem veszem fel az ilyesmit. És ha visszautasítanak is, előbb-utóbb csak „megfogom” őket, hisz temetéseken az egész család jelen szokott lenni... Általában több százan járnak rendszeresen misére, sátoros ünnepekkor pedig zsúfolásig megtelik a templom. Számukra a szentmisére jövetelnek kettős célja van: részt venni a szertartáson, és találkozni az ismerősökkel.

Azt, hogy nő-e vagy csökken a hívek száma, azért nem tudom megmondani, mert sejtelmem sincs, hogy régebben mennyien voltak. Nem ismerem a statisztikai adatokat, mert nem tekinthetem meg az irattári dokumentumokat. Román paptársaimnak szabad a bejárás, egyedül én előttem tartják zárva az ajtókat.

De élni tudni kell! Még olyan helyzetben is, ha a családba beleszületik egy „bitang” gyermek.

Összesen négyen vagyunk papok a házban. Csángó papkollégáim nemcsak hogy románnak vallják magukat, de úgy is érznek. Az egyik bolgár származású, a másik kettő moldvai. Akik holtbiztos, hogy csángó-magyarok. Egyikük olyan faluból jött, ahol már nem beszélnek magyarul, de a másik Lujzikalagorból való, ott pedig magyarul beszélnek az emberek. Tudom, hogy ismeri a nyelvünket, éppen csak nem beszéli. Mások jelenlétében az istennek se hajlandó megszólalni magyarul, csak ha ketten vagyunk.

Néhány évvel ezelőtti bukaresti egyházi konferencián dr. Ioan Robu bukaresti érsek durván rátámadt a temesvári küldöttre, amiért az számon kérte tőle, miért nem mondják meg az igazságot a csángókról. Miért állítják, hogy a moldvai csángók románok, miért nem ismerik el, hogy a csángók magyarok, és miért nem vallja be, hogy ő maga is az?

Az a szóbeszéd járja, hogy az érsek úr csángó-magyar származású, és tud is magyarul. Nekem egyszer azt mondta: „Gyermekkoromban tudtam, de akarva elfelejtettem a magyar nyelvet, mert én román vagyok.”

Háromezer hívem közül hozzávetőleg húszan ha vannak a csángó-magyarok. Azok, akiket Moldvában, falujukban a román nyelvű misékhez szoktattak, már nem jönnek önként a magyar nyelvű misékre. Viszont akik kinn dolgoztak Magyarországon, és otthon a családban is magyarul beszélnek, igényelik a magyar nyelvű misét. Ezért szívesen jönnek hozzám.

Mindenki tudja, hogy Moldvában a római katolikusok zöme magyar misét szeretne, de sorozatos kérésük, hogy anyanyelvükön hallgathassák Isten igéjét, mindmáig süket fülekre talált. Régebben a latin volt a katolikus egyház anyanyelve. Moldvában 1969-ben tértek át a nemzeti nyelvre. Ami nem pápai döntésre történt: az ilyesmit a helyi püspökök döntenek el. A moldvai csángók évtizedek óta csak román nyelven hallgathatják templomaikban az Igét, magyar nyelvű iskoláikat is rég megszüntették. Az anyanyelvétől erőszakkal megfosztott magyar népcsoport számtalanszor folyamodott politikusokhoz és egyházi főméltóságokhoz súlyos sérelme orvoslásáért. Eredménytelenül.

1991-ben J. Bukovsky címzetes érsek, bukaresti pápai nuncius arra az újságírói kérdésre: Megfelel-e a valóságnak, hogy annak idején Őszentsége és a román állam közötti egyezmény szentesítette azt a gyakorlatot, hogy a moldvai csángó templomokban az istentisztelet nyelve csak román lehet, a következőket mondta: „Ilyen egyezményről én nem tudok! Érdeklődöm, dokumentálódnom kell a kérdésben, de a személyes véleményem szerint mindenkinek jogában áll anyanyelvén imádkozni. Az egész világon történt előrelépés ebben az irányban. Jó példa erre Temesvár, ahol hét nyelven kell misézni. Németországban van olyan helység, ahol öt nyelven folynak a misék. A csángó templomokban történő magyar nyelvű misézésnek szerintem nincs semmi akadálya, ha a hívek úgy akarják. Természetesen a már elrománosodott tömegekre épp úgy hiba volna ezt rákényszeríteni, mint a magyar nyelvű testvéreikre az ellenkezőjét” – zárta gondolatait J. Bukovsky.

Azon a közel tíz év előtti sajtóértekezleten, ahol a nunciusnak ezek az ígéretes szavai elhangzottak, a magyarellenességéről elhíresült dr. Ioan Robu érsek is jelen volt, és hallotta a mondottakat, mégsem történt semmi azóta se. Nincs rá politikai akarat.

*

A román fővárosban a római katolikus mellett református gyülekezet is van. B. L. tiszteletes mindössze másfél éve szolgál Bukarestben, segédlelkésze, Cs. D. fél esztendeje. Ismerkednek a Kárpátokon kívüli gyülekezeti élet sajátosságaival és lehetőségeivel. Erdélyiek: B. L. medgyesi, Cs. D. besztercei születésű.

(Szász)medgyes sokszínű, többnyelvű város volt: a németek mellett magyarok laktak. A mi utcánkban két magyar család élt – emlékezik a tiszteletes –, a többiek szászok voltak. Mára teljesen megváltozott a helyzet: a szászok mind kivándoroltak, alig néhány idős ember maradt mutatóba. Szászföld nyolcszázötven éves kultúrája ebek harmincadjára jutott. Az üresen maradt portákra az ó-királyságból ide irányított idegenek költöztek. Úgy ödöngenek ebben a nekik

teljesen ismeretlen, idegen szellemű városban, mintha a Holdról pottyantak volna ide. De nem csak Szászföldre jellemző ez a helyzet. A jobb megélhetés reményében egész Erdélyt ellepték a Kárpátok karéján kívülről érkezett szerencselovagok. A diktátor és pribékjei minden számottevő kisebbséget: a szászok mellett a zsidókat, a dobudzsai törököket, a bolgárokat s legkivált az ősellenségnek kikiáltott magyarokat kiutálták az országból.

B. L. református lelkipásztor évekig Kalotaszeg és a Szilágyság találkozási pontján fekvő Kideben szolgált. Kide nevezetes falu. Sípos Dávid XVIII. századi stílusteremtő kőfaragó mester, aki gyönyörű faragott szószékeket hagyott örökül az utókornak, kidei volt. Kide bevonult a magyar irodalomtörténetbe is: négy évig (1915–1919) ott volt plébános Nyirő József, Tamási mellett a másik legnagyobb székely író. Azért csak 1919-ig, mert Nyirő abban az esztendőben kilépett a papi rendből. Azután egy ideig lisztes molnárként kereste kenyerét a faluban.

Kétezer-kettő őszén B. L. meghívást kapott a bukaresti Calvineum presbitériumától. Egy évvel később segítsége érkezett, Cs. D. segédlelkész. Azóta ketten igyekeznek Isten útjára terelni s vezérelni a gyülekezet tagjait. Megtéve minden lehetőséget azért is, hogy a helyi nemzettestvéreink megőrizték magyarságukat. A Calvineum nem az egyetlen református gyülekezet Bukarestben. A Bercsényi (románul Berceni) lakónegyedbeli eklézsiát B. M. tiszteletes pásztorolja.

Nem mindennapi helyzet. Fussunk vissza az időben, hogy jobban megérthessük.

Az első református lelkész Bukarestben a Küküllő menti Szőkefalváról 1815-ben érkezett Sükei Imre szuperintendens volt. Fia, Sükei Károly költő, kritikus, műfordító a márciusi ifjak csoportját gyarapította. A fiatal erdélyi irodalmár is ott lelkesült a forradalomért ama kora tavaszi esős napon a Pilvax kávéházban. Vasvári Pál baráti köréhez tartozott. A forradalom idején Perczel Mór hadsegédje volt. Sükei Imre érkezésekor még nem volt temploma a román fővárosban a református magyarságnak. Az istentiszteleteket egy német nyelvű evangélikus templomban tartották. Csakhogy a szászok túl sokat kértek a templomhasználatért, ezért a magyarok elhatározták, hogy saját templomot építenek maguknak. Megvásárolták a közeli Ökörítató nevű mezőrészt, ahova fel is építettek egy fatemplomot, amit 1821-ben szenteltek fel. A tiszteletes – református módra – a kétszobás parókia egyikében húzta meg magát, a másikban iskolát nyitott. Az akkori román fejedelem 600 piasztért adományozott, és elrendelte, hogy hat bojárcsalád évi adóját ne a kincstárnak, hanem a református egyháznak fizesse be. Ez a rendelet tíz évig volt érvényben, amikor is a díván (államtanács a régi Törökországban és Romániában) eltörölte, és elrendelte, hogy a kincstárból a református egyház évi kétszáz piasztért kapjon.

A legenda szerint a templomtorony tetején – egy idő után – nem csillag, hanem kereszt állt, mert a bizánci rítusú román ortodoxok erősen furcsállották, hogy lehet egy fehérre meszelt épület, amelyben szentképek sincsenek, tornyának tetején pedig csillag ragyog, keresztény templom. Bizony nem keresztény

templom az, méltatlankodtak, hanem török. Márpedig ők nem túrnek meg török templomot az országban. És tiltakozásuk jeléül többször betörték a református templom ablakait.

Nos, azért, hogy elhiggyék, hogy azok is keresztyének, akiknek a temploma fehérre van meszelve, és nincsenek benne szentképek, Sükei Imre tiszteletes kénytelen volt a torony csúcsára keresztet tétetni a csillag helyére, így enyhítve a bizánci rítusú ó-romániaiak kételkedését, tettlegességig menő ellenszenvüket.

Bukarestben és a Kárpátok karéján kívül élő magyarság nem szórvány, hanem diaszpóra. Nem az a hely az, ahova születtek, hanem ahova a sors kifürkészhetetlensége folytán vetődtek el vagy menekültek a magyarok. A kivándorlás, a menekülés északi és déli irányba Erdélyből és Magyarországról bizonyíthatóan a XVI. században, Thököly Imre erdélyi fejedelem idejében kezdődött. Számbeli növekedés figyelhető meg a XVIII. század első évtizedeiben, a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc leverése után, a madéfalvi veszedelem (1764) idején, a XIX. században az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot követő esztendőekben. A XX. században pedig a trianoni diktátum utáni évtizedekben több hullámban is.

A Rákóczi-féle szabadságharc és a negyvennyolcas forradalom leverése után ezrek vesznek vándorbotot a kezükbe, és vágnak neki az ismeretlennek. Ezen az útvonalon futnak, menekülnek. Egy részük idáig, mások tovább. Innen egy-két napi úttal már Isztambulban voltak. A román főváros egyik lakótelepe (Berceni) ma is Bercsényi, a kuruc vezér nevét viseli. Persze mindezekről az ottani román lakosoknak fogalmuk sincs.

A negyvennyolcas honvédek és a sorsukat önként vállalt menekülők, kivándorlók közül sokan visszafordultak, amikor azt látták, hogy a Kárpátoktól 170 km-re délkeletre már nincsenek politikai veszélynek kitéve. Megálltak, és a magyar államhatár közelében maradtak, remélve, hogy a szabadságharc újraéled, s minél gyorsabban siethessenek az otthoni harcosok segítségére. Itt, Bukarestben erősítették azt a közösséget, amelynek vezetője szintén negyvennyolcas forradalmár: Koós Ferenc tiszteletes közlegény volt.

Koós Ferenc nemcsak a hitéletet szervezte, és pásztorolta a híveket, hanem megszervezte a bukaresti magyar kisebbségi életet is. Olvasókört hozott létre, könyvtárat alapított, újságot indított, írt, kaszinórendszert épített ki. Itt adták ki az első emigráns magyar újságot, a *Bukaresti Magyar Közlönyt*, ami jóllehet mindössze 26 számot ért meg, mégis érdemes számon tartani, mert mindig az a közösség tudja a legjobban, mire van szüksége, amely hazájától távol éli az életét.

A román fővárosban az első református kőtemplomot svéd és porosz segítséggel építették a régi fatemplom helyén Cuza fejedelem idején. A kőtemplom a mai Bukarest főterén, a Királyi Palota mögött állt. Abban tartották a magyar reformátusok az istentiszteletet 1959-ig, amikor is a körülötte levő apró lakóházakkal együtt a román kommunista hatalom lerombolta azzal az ürüggyel, hogy oda Kongresszusi Termet építenek. Építettek is, de nem oda. Az egykori kőtemplom helyén ma park van.

A bukaresti magyar reformátusság sohase nyugodott bele abba, hogy lerombolták főtéri kőtemplomát.

A Calvineum szomszédságában áll egy hatemeletes épület, ami a református egyház tulajdona volt. A második világhéget s az államosítást követően az ingatlan börtönigazgatóságként működött. Nos, ezért az elkobzott ingatlanért cserébe a román állam felépíttette a Calvineumot azzal a szigorú kikötéssel, hogy nem lehet magasabb a környező épületeknél, és nem lehet se tornya, se harangja. Így hát Bukarestben két magyar református templom és gyülekezet van, ami a körülmények változásával és azzal a bölcs döntéssel magyarázható, hogy amikor a Calvineumot felszentelték, az egyház akkori vezető testülete felismerte a kialakult helyzetben rejlő lehetőséget, és élt is vele.

Több mint érdekes, hogy a bukaresti reformátusok nyáron, vasárnap délutánonként, nem a Calvineumban, hanem a temetőben levő kis templomukban tartják az istentiszteleteket. Bukarest hatalmas kiterjedésű nagyváros. Mivel sok az olyan idős ember, akiknek gondot jelent, hogy 15–20 km-ről vagy még távolabbról délután is beutazzanak az istentiszteletre, de vasárnaponként csak kimennek a temetőben nyugvó hozzátartozóik sírjaihoz, az egyháziak és a világiak közösen úgy döntöttek, hogy nyáron a vasárnap délutáni istentiszteleteket a református temető kis kápolnájában tartják.

Hogy mekkora lehet ez a magyar egyházközség? Bármely falusi eklézsiát könnyen fel lehet mérni. Annál nehezebb viszont, sőt lehetetlen ezt elérni egy több mint kétmilliós nagyvárosban, ahol a magyar népesség mobilitása állandó, az egyetemisták jönnek-mennek...

Kaptunk bölcs tanácsokat is, fejtegeti B. L. tiszteletes. Vegyük elő a telefonkönyvet, és keressük ki a magyar neveket. Csakhogy ez nem ilyen egyszerű. Mert egyáltalán nem biztos, hogy minden magyar nevű ember magyarnak vallja magát, s hogy a református szülőktől származó gyermek református-e. Igaz, hogy ha az apja magyar (volt), tovább viszi a családnevet, de az már korántsem biztos, hogy a magyar nevű személy beszél is magyarul. Az is megesik, hogy a gyermek román neve ellenére nagyszerűen beszél a nyelvünket. Bukarestben ma már ritkaságszámba mennek a nem vegyes házasságok.

Nemrég bejött a parókiára egy férfi. Bemutatkozott románul: „Sunt Török Carol, ungur reformát”, vagyis „Török Károly, magyar református vagyok”. Amikor gyanútlanul magyarul szóltam hozzá, így válaszolt románul: „Bocsánat, apám magyar volt, én református vagyok, de nem tudok magyarul...”

Az utóbbi bő két évtizedben az erősen megnőtt mozgásszabadság áttekinthetlenné tette a helyzetet. Kezd megszokottá válni, hogy magyar temetéseken románul prédikálunk – veszi át a szót Cs. D. lelkipásztor. Általában két nyelven szoktunk, de van úgy is, hogy csak románul. Néha meg is mondják, csak románul prédikáljanak, mert a gyászolók közül senki sem ért magyarul.

Az elmúlt napokban kereszteltem egy gyermeket, akinek az apja erdélyi magyar, az anyja regáti román. Orvosok. Az anyának még van két gyermeke az első házasságából, de ők nem tudnak magyarul. Okulva a történelemből, az

apa elhatározta, hogy újszülött kisfiát először magyarul fogja megtanítani, mert ez a nyelv sokkal nehezebb, mint a román, és ha nem tanulja meg zsenge korban, hogy beivódjon a vérébe a magyar nyelv zeneisége, szelleme, ezt a hátrányt később már nem fogja tudni behozni.

A gépkocsiban az apával magyarul beszélgettem, ám egyszer csak előre szól a nagyobbik lány:

- Miért beszéltek magyarul, mert mi (a barátja és ő) egy szót sem értünk belőle.

- No, látod, kislányom - szólt hátra a nevelőapa -, ezt a hibát nem fogom elkövetni még egyszer. Hogy én az anyanyelvemen beszélek, és a gyermekem egy szót se értsen belőle.

- De kisöcsémnek mégiscsak románul kéne előbb megtanulnia, mert ha két nyelvet tanul egyszerre, összezavarodik - így a lány.

- Ez nem igaz. A szakemberek azt mondják, a gyermek a szülők képét mindig társítja az apa vagy az anya által beszélt nyelvvel, és automatikusan azon a nyelven szólal meg, beszél vele.

Bukarestben kemény harcot kell folytatni a magyar élet megőrzéséért, de azért a román fővárosnak is megvan a varázsa, bármennyire idegen és más is. Bukarest Balkán annak, aki Nyugatról jön, de aki a Balkánról érkezik, annak már Nyugat...

